

Kardinal Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački
Hodočašće svećenika Zagrebačke nadbiskupije
Homilija prigodom molitve Trećeg časa
Jasenovac, župna crkva, 24. rujna 2009.
Liturgijsko čitanje: 1Pt 3, 14-17.

Draga braćo biskupi i prezbiteri,
subraćo u Kristovu svećeništvu!
Draga braćo i sestre!

1. Biti u Jasenovcu, kao svećenik i kao kršćanin, i slušati riječi apostola Petra o *davanju obrazloženja nade koja je u nama* ima svoj poseban i snažan odjek. Nalazimo se na mjestu koje nije obilježeno samo jednom stranicom povijesti u kojoj se očitovao zlo, zločin i ponajprije grijeh, nego je bezbožnost s ovoga mjesta željela širiti zlo do neslućenih razmjera, produžujući ruku laži sve do naših dana.

Došli smo najprije u crkvu, u prostor koji, po nama i našoj vjeri u Isusa Krista, spaja Božju blizinu, otajstvo Isusove muke, smrti i uskrsnuća i naš zemaljski hod u kojemu toliko puta ostajemo zbunjeni pred zloporabom ljudske slobode.

U Jasenovcu čovjek, otvoren istini, osjeća duboku bol koju je prouzročilo nasilje, nepravda i nečovječnost. Ovdje su mnogi suočeni sa spomenom na gubitak svojih najbližih. Ovdje je puno toga neizrecivoga urezano duboko u dušu, ostavljajući neodgovorena ozbiljna pitanja, a u mnogima i zatrovanost mržnjom.

Ovdje smo u svećeničkome spomen-hodu, kojemu u središtu nisu zločinci i zla koja su nanijeli, nego poglavito svjedočanstvo vjernosti, ljubavi i žrtve; otajstvo patnje koja, pročišćena Božjim Duhom, postaje snagom za činjenje dobra. Jer, ne postoji niti jedno mjesto na zemlji na kojemu bi zlo bilo toliko snažno, da i u njemu ne bi mogla progovoriti ljubav i mir. Mi to donosimo i time želimo prožimati mjesta koja pohađamo i na kojima se molimo. Ništa ne dopire tako duboko u zbilju svijeta i čovjeka kao molitva. Ona, jer joj je izvorište i uvir u Bogu, obuhvaća sva vremena i sve prostore, dodiruje nas i zahvaća sva naša iskustva, stapajući u Božje milosrđe prošlost, sadašnjost i budućnost.

2. Iako je s prolazanjem godina sve manje onih koji mogu svjedočiti o svojim iskustvima i strahotama Drugoga svjetskoga rata, važno je da njihovom pomoći i svjedočanstvima u istini novi naraštaji dobiju i čuvaju primjereno razumijevanje tih događaja, sa svim grubostima i potrebom za čišćenjem spomena.

Novi naraštaji, a posebno djeca i mladi, vremenskim odmakom od stvarnih događaja, imaju priliku da svojim zalaganjem osvjetljaju istinu koja nas jedina može osloboditi od otvorenih i skrivenih sukoba, proizišlih iz manipuliranja istinom. Kao Crkva se zdušno zalažemo da se svim istinoljubivim sredstvima što prije istraže svi aspekti događanja prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskog rata. Premda je prošlo toliko vremena, a u njemu i mnoštvo mogućnosti, taj trud ne samo da ni danas nije uzaludan, nego je nužno potreban. Valja se potruditi oko dostupnosti svih relevantnih dokumenata i svjedočanstava, otvaranja arhiva koji imaju veze s razumijevanjem cjelokupnoga konteksta, oko primjene valjane znanstvene metode koja je prožeta čežnjom za istinom i zauzetošću za dobro.

Posao koji može izgledati isključivo kao zadaća povjesničara – jer obično se kaže da se time treba baviti struka, a ostali se trebaju okrenuti budućnosti – taj posao ne tiče se samo povjesničara, nego svakoga od nas. Znamo da puno toga, a osobito mir, ovisi o svakomu od nas: od našega htijenja, stavova, naših riječi i gesta, no ponajprije od nastojanja da budemo otvoreni u istini. Kao vjernici, moleći psalme, u ovoj smo liturgiji zazivali: »Istinom me svojom vodi i pouči me, jer ti si Bog, moj Spasitelj« (*Ps 25, 5*). Tko tako moli u dubini svoga srca ne može nijekati temeljna ljudska prava i prebrisati moralna načela.

Kada se iz osobnoga i društvenoga ozračja odstrani Bog i moralnost, oslonjena na opće dobro i dobro drugoga, kratak je put do želje za vladanjem nad drugima, do porobljavanja i iskorjenjivanja skupina ljudi, pa i čitavih naroda. Na temelju rasne ili klasne ideologije, na temelju diskriminacije nečijega podrijetla ili vjere, na temelju protuboštva koje ne prihvaća istinu da su svi ljudi Božja stvorenja jednakoga dostojanstva, ne može se graditi sreća pojedinca ni naroda.

3. Ovdje, u Jasenovcu, osjećamo duboku bol zbog svih žrtava, a posebno zbog onih koji su ovdje trpjeli i bili ubijeni od strane pripadnika hrvatskoga naroda, a još više od strane pripadnika Katoličkoj Crkvi. Iako prepoznajemo grijeh onih koji su nedostojno nosili katoličko ime, Katolička Crkva nikada u tome i takvim zločinima nije sudjelovala niti ih je podupirala. Štoviše, iako neki žele Crkvi pripisivati propust 'nečinjenja', toliko je pokazatelja kako su se predstavnici Crkve i njezini vjernici na razne načine u teška vremena protivili nečovječnoj ideologiji koja je bila usmjerena prema drugomu čovjeku, a osobito prema pripadnicima židovskoga i srpskoga naroda, prema Romima, ali i političkim neistomišljenicima iz hrvatskoga naroda.

Imena žrtava, njihovi životi, njihov osobni hod kroz tamu jasenovačkog logora, obvezuju nas na traženje istine. Oni vape za tom istinom, jer samo nas istina vodi prema onome od čega čovjek živi – do ljubavi. »Zbog toga su obrana istine, njezino ponizno i uvjerenost iznošenje te svjedočenje za nju vlastitim životom zahtjevni, ali i nezamjenjivi oblici ljubavi koja se, doista, raduje istini« (*Caritas in veritate, 1*). Ovomu je mjestu, kao i stotinama drugih stratišta u Hrvatskoj, potrebna istina kojoj se ništa ne dodaje i iz koje se ništa ne izostavlja; istina koja ne će biti ušutkana novim ideologijama i promicana do razine novih poniženja i zločina.

Ne smijemo zaboraviti dragocjeni uzor hrabrih svjedoka, među kojima je, nedvojbeno najuzorniji, blaženi Alojzije Stepinac. Istina o njemu prešućivana je, zatim iskrivljivana, da bi se – prekrivena plaštem laži – morala i još uvijek mora probijati do pameti i srdaca novih naraštaja. Žrtve u jasenovačkome logoru vape za istinom, one vape za istinom i o našem Blaženiku. Žrtve jasenovačkog logora bit će poštovane kada im se pristupi s poštovanjem, koje se očituje i u brizi za istinitim i cjelovitim popisom žrtava - do mjere da ne budu instrument ničijih političkih zabluda i manipulacija.

Dobro znamo koliko su bile, upravo žrtve jasenovačkog logora, iskorištavane u svrhu stigmatiziranja hrvatskoga naroda kao genocidnoga naroda i hrvatske države kao nepoželjne jedinice. Znamo da su zloporabe išle do mjere opravdavanja mnogih ubijanja i zločina koji još uvijek nisu dobili svoje pravo ime; i to ne samo neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, nego i u sve vrijeme komunističkoga režima, kao i u pripremanju i provođenju agresije i nasilja u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća.

Dobronamjernomu čovjeku ne može biti jednostavno ni razumjeti, a kamoli prihvatiti tumačenje da su žrtve Bleiburga i 'križnih putova' posljedica onoga što je ustaški režim počinio u Jasenovcu. Skamenjeni od čuđenja mogli smo slušati opravdavanja nasilnika u Domovinskoj ratu (1991. - 1995.) koji su tolike poubijali, razorili mnoge obitelji i domove, nanijeli neizrecivu bol i protjerali s njihovih ognjišta nevine ljude, kao da je to bilo preventivno djelovanje da se ne bi ponovila zvjerstva iz ustaškoga logora u Jasenovcu. Još je nerazumljivije da se danas s političkih pozornica, bez posljedica za javno izgovorenu laž, propagira da je Katolička Crkva uporište ustaštva.

4. Braćo i sestre, ovdje baš sve vapi za istinom i molitvom. Na ovome našem putovanju, ispunjeni Božjim strahom, promatramo gdje se nalaze granice mržnje, razaranja čovjeka i granice okrutnosti. I ovo mjesto jasenovačkog logora je škola u kojoj se spoznaje do koje mjere ljudi mogu biti ne ljudi. Zlo nije apstraktno, ono je uvijek konkretno, dogodilo se na određenom mjestu i po određenim ljudima. Ovdje se ne može ostati ravnodušan prema patnjama nanesenim žrtvama ovoga logora. Ovdje, duboko suosjećajući s nedužnim žrtvama, taj osjećaj patnje čovjeku daje pravo na molitveni krik: Bože, oslobodi nas od zla!

I dok ovdje s kršćanskom pijetatom molimo, spominjući se žrtava ustaškoga režima, s ovog mjesta dižemo svoj vapaj i za istinom o žrtvama komunističkoga režima, jer nažalost još uvijek se u nas taji, skriva i niječe zločin komunizma učinjen tijekom rata, poraća i sve vrijeme njegove strahovlade. Postavlja se pitanje zašto, i poslije devetnaest godina od demokratskih promjena, još uvijek nema popisa žrtava komunizma, ni dužnih obilježja, niti doličnih spomena? Tko to priječi, tko se tome suprotstavlja? Zašto se kod nas do danas nije poradilo na provedbi Rezolucije Europskog parlamenta o europskoj savjesti i totalitarizmu, od 2. travnja ove godine, u kojoj se jasno obrazlaže kako je pomirenje krajnji cilj otkrivanja i ocjenjivanja zločina počinjenih od strane komunističkih totalitarnih režima.

Upravo ovakva mjesta vape za mirom, praštanjem i pomirenjem, ali i za spomenom. Vapaj je to za pravdom, jer govoriti o nepravdi, i nevolji znači govoriti o onoj nadi koja vjeruje u pravedniji svijet i teološko osmišljenje ljudske patnje. Čovjek je dužan priznati nepravedno nanесenu patnju kako bi sebi prokrčio put budućnosti.

Braćo i sestre, i nacizam, i fašizam, i komunizam su dio hrvatske povijesti, jer je i hrvatsko pučanstvo tijekom dvadesetog stoljeća pogodila tragedija koja je, po riječima slugе Božjega Ivana Pavla II., obilježena trima velikim zlima: fašizmom, nacizmom i komunizmom. Opravdavati jedan totalitarizam, odnosno zataškavati i prešućivati nepravdu koju je nanio, znači unositi trajni nemir u društvo i javnost, jer i povijesna laž je zločin. Pitanja vezana uz Drugi svjetski rat i totalitarističke režime dvadesetog stoljeća neće prestati unositi nemir i neprijateljstva u naše društvo dokle god se istom mjerom ne odnosimo prema svim totalitarističkim režimima i dok istom mjerom ne bude zagarantiran spomen na sve žrtve.

5. Pa, zašto smo danas ovdje? Uputili smo se ponizno na ovo mjesto, jer osjećamo da je došlo vrijeme da se, na način koji ne vrijeđa istinu, pristupi govoru o ovome mjestu ispunjenom bolju, u čežnji da nad njim progovori samo molitva.

Nismo došli ovamo radi raspravljanja i polemiziranja. Ne dolazimo iznijeti – premda to od nas neki i dalje traže – isprike, opravdanja, očitovanja, neka politička stajališta. Upravo su ona, oslonjena na neistinu, često zagadila istinu. Ipak, dobro je reći da je Crkva uvijek očitovala svoju slobodu od političkih i drugih bezbožnih motiva koji su vodili um nalogodavaca i ruke krvnika u svim diktaturama, od onih koji su stvarali boljševičke gulage, nacističke i fašističke koncentracijske logore, kao i komunističke

kazamate. Crkva je to činila i činit će, iako je za to plaćala visoku cijenu životima svojih vjernika i predstojnika; iako se na nju nabacivalo blatom bez utemeljenja.

Kada su i Katoličku Crkvu u Hrvatskoj ideolozi s raznih strana poučavali što treba činiti u odnosu na Spomen-područje u Jasenovcu, zaboravljali su da je Crkva nositeljica istine, bez obzira na grješnost njezinih vjernika; grješnost za koju se kajemo svakoga dana, nastojeći biti bolji nasljedovatelji Isusa Krista. Crkva ne može i ne smije biti dio političkoga nasilja nad žrtvama. Ovim pohodom ponajprije otvaramo sebe Bogu, a molitvom patnju prožimamo nadom.

Katoličkoj Crkvi je poslanje, a to je i činila u mjeri svojih mogućnosti, prokazivati: nepravdu, rasne isključivosti, religijske netrpeljivosti, nijekanje stvorenosti čovjeka na Božju sliku, dokidanje prava narodu na dom i domovinu... Kako su to činili pastiri i vjernici u prošlosti, tako to čine i danas.

6. Dovoljno je zločinaca pokazalo što može bezumnost i nečovječnost. Nisu u pitanju samo strahote represivnih sustava i vodstva Kraljevine Jugoslavije; niti težnje i strahote Ante Pavelića i ustaša, slijepih privrženika nacionalnoj ideji, čiji je put vodio u vezanje uz ideologiju nacizma i fašizma, daleko od kršćanskih temelja i baštine našega naroda, što je sav hrvatski narod odvelo u tragediju patnje i poniženja. Nije posrijedi ni sama ideološka zaslijepjenost i strahote partizana i komunističkih vlastodržaca pod vodstvom Josipa Broza Tita, koji do današnjega dana – pod krinkom antifašizma – ne žele priznati i preuzeti odgovornost za nečovječnost koja ide uz bok s nacističkom. Tu se suočavamo s otajstvom zla.

Kao vjernici, na mjestu smo gdje vidimo pogaženost vjere u Boga i vjere u čovjeka, kako je to rekao Sluga Božji Ivan Pavao II. u koncentracijskome logoru Brzezinka, 7. lipnja 1979. godine.

Vežano uz ovu temu, papa Benedikt XVI. prije mjesec i pol dana rekao je sljedeće: »Nacistički logori kao i svi drugi koncentracijski logori, mogu se smatrati krajnjim simbolima zla, pakla koji se otvara na zemlji kada čovjek zaboravi Boga i postavlja se na njegovo mjesto, otimajući mu pravo da odlučuje što je dobro a što zlo, da daje život i smrt. Nažalost, ta se žalosna pojava ne bilježi samo u logorima. Oni su prije vrhunac jedne šire i raširenije stvarnosti, čiji su razmjeri često nesagledivi [...] S jedne strane, postoje filozofije i ideologije, ali sve više također načini razmišljanja i djelovanja, koji ističu slobodu kao jedini čovjekov princip, kao alternativu Bogu, i na taj način pretvaraju čovjeka u Boga koji svoj sustav ponašanja gradi na samovolji. S druge strane, imamo upravo svece, koji, provodeći u djelo evanđelje ljubavi, daju razlog svoje nade; oni pokazuju pravo lice Boga, koji je Ljubav, i, istodobno, istinsko lice čovjeka, stvorena na Božju sliku i priliku.

Draga braćo i sestre, molimo Djevicu Mariju da pomogne svima – u prvom redu nama svećenicima – da budemo sveti poput tih junačkih svjedoka vjere i samopredanja sve do mučeništva. To je jedini način da se na ljudska i duhovna pitanja, koja pobuđuje duboka kriza suvremenog svijeta, pruži vjerodostojan i iscrpan odgovor: onaj istine u ljubavi.« (Benedikt XVI. *Papin nagovor uz molitvu 'Anđeo Gospodnji' u nedjelju, 9. kolovoza 2009.*).

7. Promatrajući događaje koji su obilježili ovaj kraj polovinom prošloga stoljeća; oslušujući šapat žrtava, čujemo ono što ih je na zemlji vezalo – nadu. Bila je to nada posred tame srdaca onih koji su htjeli iz njihovih života, kao zadnji oslonac, istrgnuti upravo nju – nadu. Iako nisu pripadali istim religijama, nada ih je spajala, a zajednička baština vjernika iz izraelskoga naroda i kršćana mogla je stvoriti današnju psalamsku molitvu, ujediniti ih u nadi: »K tebi, Gospodine, uzdižem dušu svoju, u tebe se uzdam, Bože moj« (Ps 25, 1). Taj je sadržaj u teškim vremenima nosio i blaženi Alojzije svojim biskupskim geslom: *U tebe se, Gospodine, uzdam!* Nada je dovoljna snaga za mučeništvo, a ljudi beznađa uvijek pristaju biti zločinci.

Djeci i mladima trebaju školska pomagala i učitelji koji će graditi kulturu mira na istini. To također traže žrtve iz Jasenovca, kao i žrtve drugih stratišta u Hrvatskoj. Crkva će poduprijeti i promicati svaki napor i nastojanja koja uviđaju opterećenost prošlošću, ali koji otvaraju budućnost u svijesti da joj je potreban spomen. Spomen pak koji nije istinit, prestaje biti spomen; spomen zatrovan lažima, nijekanje je njegove biti i nasilje nad žrtvama.

Za nas kršćane *mysterium iniquitatis* Kristovim je križem preobražen u *mysterium caritatis*. Sam je Bog sišao u pakao trpljenja i trpi zajedno s nama. I ovakva nas mjesta uče da zlo nema zadnju riječ. Nismo ovdje, da bismo ponovno otvorili rane, nego da bismo u ranama vidjeli novoga čovjeka, preobražena za vječnost, odgovorna za patnje svojih bližnjih.

I na kraju, vraćam se na psalamske riječi koje su danas iz srdaca stotina svećenika Zagrebačke nadbiskupije uputile poziv koji reže u zbilju nijekanja Boga i čovjeka: »Sve su staze Gospodnje istina i ljubav za onog koji čuva Savez njegov i propise.« (Ps 25, 10).

Amen.